

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Zīlīšu dzimtas (*Paridae*) noteicējs

**Latvijas Dabas fonds
2012**

*Šis "Zīlīšu dzimtas (*Paridae*) noteicējs" ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par noteicēja saturu atbild Latvijas Dabas fonds.*

Zīlītes ir nelieli dziedātājputni ar samērā īsu, bet spēcīgu knābi – dažas sugas ir spējīgas pašas sev izkalt dobumu. Latvijā zīlīšu dzimtā sastopamas septiņas zīlīšu sugas, no kurām viena – gaišzilā zīlīte ir reta iecelotāja un novērota tikai trīs reizes. Zīlītes ir sastopamas gandrīz visur, gan mežos, gan cilvēku tuvumā – pilsētā, parkos un dārzos. Lielākā daļa zīlīšu ziemā labprāt apmeklē barotavas, kur tās var labi novērot.

Zīlītēm abi dzimumi ir samērā līdzīgi, jaunajiem putniem salīdzinot ar pieaugušajiem ir blāvāks un dzeltenīgāks apspalvojums. Zīlītes ir ļoti kustīgi putniņi un to lidojums ir spurdzošs. Meklējot barību tās veikli pārvietojas pa koku un krūmu zariem. Pamatbarība ir dažādi kukaiņi un to kāpuri, bet ziemā barojas arī ar sēklām un ogām.

Ziemā un ceļošanas laikā uzturas bariņos. Lielākā daļa zīlīšu ziemā paliek tepat kā nometnieki, bet dažām sugām daļa putnu (sevišķi jaunie) rudenī aizceļo uz Rietumeiropu un Latviju caurceļo putni no ziemeļu kaimiņu teritorijām (invāzijas). Ceļo dienā skrajos bariņos.

Zīlītes ligzdu taīsa gan dobumos, gan būrīšos un citās cilvēku radītās konstrukcijās. Pirmās olas ligzdā izdēj aprīlī un gadā var būt vairāki perējumi (1-3).

Noteikšana apgrūtināta tikai divām sugām – pelēkajai un purva zīlītei, kuras vizuāli ir ļoti līdzīgas, taču labi atšķiramas pēc balss.

Latvijā ir sastopas vēl trīs sugas – somzīlīte, garastīte un bārdzīlīte, kuras angļiski visas arī sauc par zīlītēm (*tit*), taču tās pieder citām dzimtām un šajā noteicējā netiek apskatītas.

Zīlītes ir izplatītas visā pasaulē un kopā zināmas ap 50 zīlīšu sugas.

Putna garums, cm	Ligzdojošo pāru skaits Latvijā	Ziemojošo putnu skaits Latvijā
------------------	--------------------------------	--------------------------------

Lielā zīlīte *Parus major*

Latvijā ļoti parasta un izplatīta ligzdotāja, un ziemeļtāja.

IZSKATS Lielākā un biežāk sastopamā zīlīte. Tai ir melna galva un balti vaigi, visa vēdera garumā stiepjas melna svītra. Tēviņiem melnā josla vēdera lejasdaļā paplašinās, sasniedzot zemastu; mātītēm – melnā josla šaurāka un, sākot ar vēdera lejasdaļu, sadalās atsevišķos plankumos un izzūd. Vēderpuse dzeltena, mugura olīvzaļa, spārni tēraudzili melngani ar baltu šķērssvītru, aste tēraudzila. Jaunajiem putniem pamatkrāsa bāli dzeltena.

UZVEDĪBA Ļoti labprāt apmeklē barotavas. Barību meklē arī uz zemes, sevišķi ziemā. Nometnieks, bet labprāt migrē.

LIGZDOŠANA Ligzdo dažāda veida dobumos un spraugās, labprāt arī būrīšos. Lielā zīlīte ir visbiežāk būrīšos ligzdojošā zīlīšu suga. Ļoti bieži ligzdošanai izmanto dažādas cilvēku radītas konstrukcijas – laternas, pastkastītes u.c. Aprīļa beigās izdēj 5–13 olas, gadā 2–3 perējumi.

BIOTOPS Dažādas mežaudzes, biežāk ar lapu koku piejaukumu, parki, dārzi, kapsētas, arī viensētas, pilsētu u.c. apdzīvotu vietu apstādījumi.

BARĪBA Mazuļu barošanas laikā – kukaiņu kāpuri, citi sīki bezmugurkaulnieki. Citā laikā galvenokārt dažādas ar eļļu bagātas sēklas un augļi.

mātīte

tēviņš

visa vēdera
garumā stiepjas
melna svītra

Foto: Selga Bērziņa

14 cm

400 000–500 000 pāru

700 000–1000 000 putnu

Zilzīlīte *Cyanistes caeruleus*

Latvijā parasta ligzdotāja un nometniece.

IZSKATS Maza un veikla zīlīte. Mazāka par lielo zīlīti. No citām zīlītēm atšķirama pēc spilgti zilās galvas augšdaļas, ko aptver balta josla, kas kontrastē ar tai raksturīgajiem baltajiem vaigiem. Spārni un aste zili pelēki. Vēders dzeltens un tā lejasdaļā šaura tumša svītra. Mugura olīvzaļa, skausts – bāls. Kājas pelēkas.

UZVEDĪBA Pavasaros dzīvo pa pāriem. Rudenī un ziemā klejo uz dienvidiem, veidojot lielus barus. Novērojamas periodiskas invāzijas.

LIGZDOŠANA Ligzdo koku dobumos vai būrīšos. Aprīlī izdēj 6–13 olas, gadā 1–2 perējumi.

BIOTOPS Lapu koku un jaukti meži, parki, dārzi, kapsētas, dažādi apstādījumi. Rudenī un ziemā bieži arī niedrājos un krūmos pie ūdeņiem.

BARĪBA Kukaiņi, ziemā arī sēklas, taču tās patērē mazāk nekā, piemēram, lielā zīlīte.

spilgti zila galvas
augšdaļa, ko
aptver balta josla

vēdera lejasdaļā
šaura tumša svītra

Foto: Selga Bērziņa

Līdzīgās sugas: Gaišzilā zīlīte – tai apspalvojumā nav dzeltenās krāsa, Latvijā tikai trīs novērojumi.

11.5 cm

100 000–40 000 pāru

200 000–400 000 putnu

Gaišzilā zīlīte *Cyanistes cyanus*

Gaišzilā zīlīte Latvijā ir reta iecelotāja, novērota trīs reizes 20. gs. sākumā – 1901., 1902. un 1915./16. gadā. Četras reizes konstatēta “Pleskes zīlīte” – gaišzilās un zilzīlītes (*C. cyanus* x *C. caeruleus*) hibrīds.

Gaišzilā zīlīte ir mazliet lielāka (13 cm) par zilzīlīti. Apspalvojums balts ar zilu, nav dzeltenās krāsas. Galva balta, tikai caur aci tumši zila svītra, tāda pati svītra pāri pakausim savieno abus kakla sānus. Spārni tumšzili, uz tiem balta josla. Aste zila, samērā gara, malas baltas. Mugura tēraudzilgana, vēderpuse pilnīgi balta. Kājas melnas.

Dzīves veids un uzvedība līdzīga zilzīlītei, kuras vietu gaišzilā zīlīte ieņem Centrālāzijā. Tur sastopama lapu koku un jauktos mežos, pēcligzdošanas periodā niedrājos un krūmājos pie aizauguši ūdeņiem. Ligzdo pārsvarā koku, īpaši vecu vītoli, dobumos. Barojas līdzīgi zilzīlītei ar dažādiem kukaiņiem.

Foto: Sergey Pisarevskiy / flicker.com

Cekulzīlīte *Lophophanes cristatus*

Latvijā parasta ligzdotāja un nometniece.

IZSKATS Neliela, ļoti kustīga zīlīte ar raibu cekulu. Vēderpuse bēša, bet mugura – riekstu brūna. Melna acs svītra, kas tālāk apliecas ap auss laukumu, arī rīkle un šaura josliņa gar vaiga apakšmalu līdz pat skaustam melna.

UZVEDĪBA Parasti vispirms to var izdzirdēt un tikai tad ieraudzīt; ļoti kustīga. Izteikts nometnieks. Rudeņos reizēm nelielas invāzijas, kuras parasti tiek pamanītas tikai rietumu piekrastes ornitoloģiskajā stacionārā Papē.

LIGZDOŠANA Ligzdo dažādos, arī pašizkaltos, koku dobumos un būrīšos. Aprīļa sākumā izdēj 3–7 olas, gadā 1–2 perējumi.

BIOTOPS Skuju koku, galvenokārt priežu meži. Pārsvarā vecās audzēs.

BARĪBA Zirnekļi un dažādi citi kukaiņi, kā arī priežu un egļu sēklas. Mēdz veidot barības krājumus.

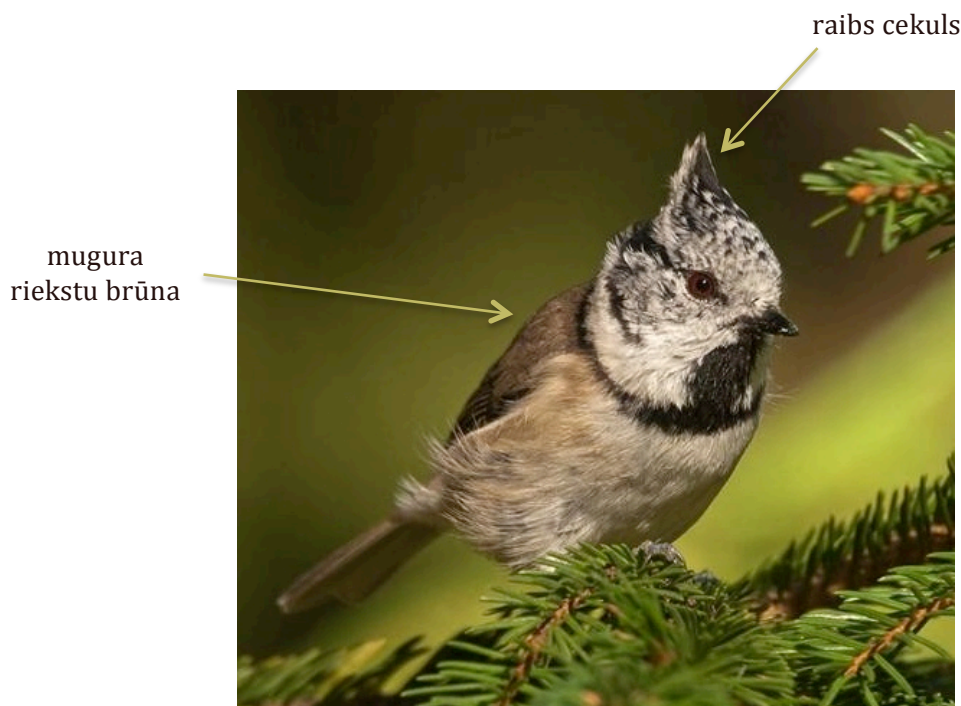

Foto: Jānis Jansons

11.5 cm

300 000–370 000 pāru

600 000–800 000 putnu

Pelēkā zīlīte *Poecile montana*

Latvijā parasta ligzdotāja un nometniece.

IZSKATS Šai zīlītei ir brūngani pelēka mugura un gaiši pelēcīgi vaigi un vēders. Galvas virsa un rīkle matēti melna, melnums uz rīkles izplūdis, dažkārt sniedzas līdz pat guzai. Spārna lidspalvu ārmalas baltas un veido uz spārna bālu joslu, kas labi redzama tikai tuvumā. Vasarā un jaunajiem putniem šī josla vāji redzama.

UZVEDĪBA Rudenī un ziemā parasti bariņos kopā ar citām zīlīšu sugām. Periodiskas invāzijas, kad daļa putnu vasaras otrajā pusē / rudenī klejo uz dienvidiem. Invāziju laikā Latvijā ieceļo pelēkā zīlīte no ziemeļiem un ziemeļaustrumiem.

LIGZDOŠANA Ligzdo galvenokārt dobumos, kurus pati izkaļ satrupējušos koku (gk. alkšņu) stumbeņos, tikai izņēmuma gadījumos arī būrīšos. Aprīļa beigās izdēj 5–10 olas, gadā 1–2 perējumi.

BIOTOPS Ligzdošanas laikā sastopama mitros skuju koku un jauktos mežos, rudenī un ziemā – arī citur.

BARĪBA Kukaiņi, to kāpuri, arī augu sēklas.

BALSS http://ej.uz/peleka_zilite

Foto: Jānis Jansons

Līdzīgās sugas: Ļoti līdzīga ir purva zīlīte, kas arī mēdz apmeklēt barotavas. Drošākā noteikšanas pazīme dabā ir balss. Pelēkā zīlītes sauciens ir aizsmacis, gari stiepts “čē–čē–čē” ar uzvērtām katras zilbes beigām (it kā sauc savu vārdu “pe-lē-kā”), savukārt purva zīlītes sauciens ir ātrs “či-dedededede”. Purva zīlītei nav baltās joslas uz spārna, taču šī pazīme redzama tikai tuvumā.

11.5 cm

180 000–250 000 pāru

300 000–400 000 putnu

Purva zīlīte *Poecile palustris*

Latvijā parasta ligzdotāja un nometniece.

IZSKATS Mugurpuse vienmērīgi brūngani pelēka, vēderpuse un vaigi netīri balti. Galvas virsa un zods spīdīgi melns, jaunajiem putniem gan spīdums neizteikts.

UZVEDĪBA Lidojums ātrs un saraustīts, līdzīga citām zīlītēm. Labprāt apmeklē putnu barotavas. Ļoti izteikts nometnieks.

LIGZDOŠANA Ligzdo galvenokārt dabiskos dobumos, zaru spraugās, retumis arī būrīšos, bet nekaļ dobumu pati. Aprīļa beigās izdēj 5–9 olas, gadā 1–2 perējumi.

BIOTOPS Jaukti un lapu koku meži, parki, dārzi, upju un ezeru krasti, kur ir meži un krūmāji ar nokaltušu koku stubbeņiem.

BARĪBA Kukaiņi, dažādu augu sēklas.

BALSS http://ej.uz/purva_zilite

galvas virsa
un rīkle
melna

Foto: Selga Bērziņa

Līdzīgās sugas: Ļoti līdzīga ir pelēkā zīlīte, skat. aprakstu 7. lpp.

11.5 cm

100 000–200 000 pāru

200 000–300 000 putnu

Meža zīlīte *Periparus ater*

Latvijā samērā parasta ligzdotāja un nometniece, tomēr mazākā skaitā nekā citas zīlīšu sugas.

IZSKATS Vismazākā no zīlītēm. Galva melna ar baltiem laukumiem uz vaigiem un pakauša. Vēderpuse gaišā bēškrāsā, jaunie putni ar dzeltenīgāku nokrāsu. Mugura un aste zilganpelēka, spārnu segspalvas ar baltiem galiem, kas kopā veido divas baltas šķērssvītras.

UZVEDĪBA Barojas galvenokārt skujkoku galotnēs un zaros vainaga ārpusē. Ļoti kustīga. Daļa putnu rudenī klejo uz dienvidiem. Rudens ceļošanas laikā skaits gadu no gada ievērojami svārstās, ko izraisa gadi ar labām ligzdošanas sekmēm un barības trūkums vasaras otrajā pusē – rudenī.

LIGZDOŠANA Ligzdo gan dabīgos, gan dzeņu kaltos koku dobumos; arī būrīšos. Aprīlī izdēj 8–10 olas, gadā 1–2 perējumi.

BIOTOPS Egļu meži vai jaukti meži ar egļu piejaukumu.

BARĪBA Kukaiņi un to kāpuri, ziemā – skujkoku sēklas.

uz pakauša un vaigiem
balti laukumi

Foto: Jānis Jansons

11.5 cm

60 000–100 000 pāru

50 000–200 000 putni

Putnu balss ieraksti:

Var noklausīties šeit – http://www.putni.lv/index_balsis.htm

Izmantotā literatūra:

Baumanis J., Klimpiņš J. 1997. Putni Latvijā. Apgāds "Zvaigzne ABC". Rīga. 299.

LOB 1998. Latvijas meža putni. 2. izdevums. Rīga: LOB, 224.lpp.

Vilka I. Zīlītes. 1998. Grām.: Kavacs G. (red.) Latvijas Daba. Enciklopēdija. VI sējums. 143.

Latvijas putni. 2012. Interneta publikācija - <http://www.putni.lv>